

Evoluční algoritmy

Evoluční algoritmy

Třída optimalizačních metod inspirovaných principy biologické evoluce. Mezi nejvýznamnější přístupy patří:

- ▶ **Genetické algoritmy:** Simulují přirozený výběr a genetické operace, jako jsou křížení a mutace, s cílem nalézt optimální řešení.
- ▶ **Evoluční strategie:** Zaměřují se na adaptaci parametrů mutací a selekce, často za použití reálných čísel.
- ▶ **Genetické programování:** Evoluce programů nebo funkcí, které řeší specifické problémy.
- ▶ **Diferenciální evoluce:** Využívá rozdílů mezi vektory v populaci k iterativnímu zlepšování řešení.

Společným rysem je aplikace evolučních principů na populace potenciálních řešení daného problému.

Inspirace z přírody

Charles Darwin

On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life.

(1859)

Základní princip: Výhodné vlastnosti jedinců vznikající **náhodnou variací** jsou zvýhodněny díky mechanismu nazývanému **přírozený výběr**.

Propojení s evolučními algoritmy: Evoluční algoritmy napodobují tento princip tak, že náhodně modifikují populaci řešení a vybírají ta nejúspěšnější pro další iterace.

Mechanismy genetické variability

Nové nebo modifikované vlastnosti jedinců vznikají prostřednictvím následujících mechanismů:

- ▶ **Mutace:** Náhodné změny v DNA, které mohou ovlivnit fenotyp.
- ▶ **Křížení:** Výměna genetického materiálu mezi chromozomy během tvorby pohlavních buněk.
- ▶ **Přírozený výběr:** Jedinci s výhodnými vlastnostmi mají vyšší šanci na přežití a reprodukci, což vede k šíření těchto vlastností v populaci.

Inspirace pro evoluční algoritmy: Tyto biologické mechanismy slouží jako základ pro klíčové operace evolučních algoritmů: *mutaci, křížení a selekci.*

Další principy evoluce

Kromě tří základních principů (mutace, křížení, přirozený výběr) se v biologické evoluci uplatňují i další mechanismy, které nacházejí využití v optimalizačních metodách:

- ▶ **Derivační drift:** Náhodné změny ve frekvenci alel v malé populaci.
- ▶ **Koevoluce:** Společná evoluce dvou nebo více druhů, které se navzájem ovlivňují.
- ▶ **Epistáze:** Interakce mezi geny, kde účinek jednoho genu závisí na přítomnosti jiných genů.
- ▶ **Paralelní evoluce:** Současná evoluce podobných znaků u nepříbuzných druhů.

Doporučená literatura:

Rudolf Kruse *et al.*

Computational Intelligence: A Methodological Introduction.
Springer, 2022 (3rd Edition)

Umělá (simulovaná) evoluce

Principy biologické evoluce lze využít pro řešení optimalizačních problémů na základě představy, že udržujeme **populaci** potenciálních řešení daného problému a tato populace prochází iterativním procesem **evoluce**.

Proces evoluce: Proces inspirovaný biologickou evolucí (např. mutace, křížení, selekce) iterativně zlepšuje kvalitu řešení v populaci, dokud nenalezneme **uspokojivé řešení** problému.

Základní schéma evolučního algoritmu

Abychom mohli specifikovat evoluční algoritmus, je třeba definovat:

- ▶ **Způsob kódování kandidátních řešení:**

- ▶ Klíčový krok, závisí na řešeném problému.
- ▶ **Populace** je množina kódů reprezentujících kandidátní řešení.
- ▶ *Příklad:* Celá čísla $n \in \mathbb{N}$ lze kódovat jako binární řetězce.

- ▶ **Počáteční populace:**

- ▶ Typicky se generuje náhodně, přičemž respektuje omezení zadaná problémem.
- ▶ *Příklad:* Generování náhodných binárních řetězců délky k .

- ▶ **Fitness funkce (f):**

- ▶ Ohodnocuje vhodnost jednotlivých řešení.
- ▶ Obvykle odpovídá optimalizované funkci, např. $f(x)$ maximalizuje zisk nebo minimalizuje chybu.

Poznámka: Kódování a fitness funkce výrazně ovlivňují kvalitu výsledků algoritmu.

Další klíčové aspekty evolučního algoritmu

► Genetické operátory:

- Slouží k modifikaci chromozomů (kódů kandidátních řešení).
- Mohou být generické (např. **mutace**, **křížení**) nebo vysoce závislé na problému.
- Výsledek musí respektovat omezení problému.

Příklad: V binárním řetězci změnit náhodný bit.

► Ukončovací podmínka:

- Definuje, kdy algoritmus skončí.

Příklad: Po dosažení stanoveného počtu generací, nebo pokud fitness nejlepšího řešení překročí požadovanou hodnotu.

► Parametry algoritmu:

- Ovlivňují výkon a konvergenci algoritmu.

Příklady parametrů: velikost populace, pravděpodobnost mutace (např. 0.01), počet jedinců použité k výběru pro křížení.

Poznámka: Správná volba parametrů a operátorů je klíčová pro efektivitu algoritmu.

Schéma evolučního algoritmu

```
 $t \leftarrow 0;$ 
initialize-population( $t$ );
// Vytvoření počáteční populace;

evaluate-population( $t$ );
// Vyhodnocení fitness všech jedinců;

while not termination-criterion do
    // Hlavní evoluční smyčka;

     $t \leftarrow t + 1;$ 
    // Posun na další generaci;

    select-population( $t$ );
    // Výběr jedinců pro další generaci;

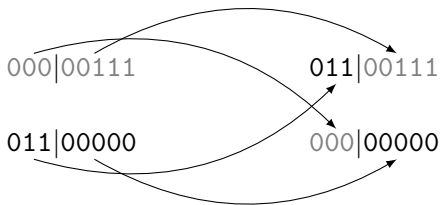
    genetic-alter-population( $t$ );
    // Aplikace mutací a křížení;

    evaluate-population( $t$ );
    // Vyhodnocení nové populace;
end
```

Základní metoda kódování:

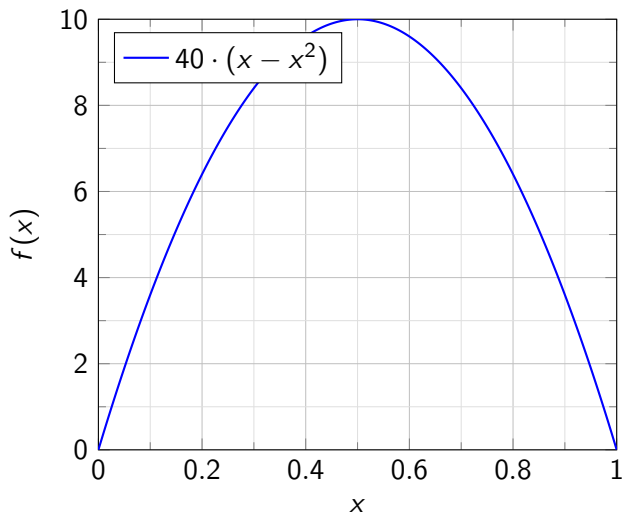
kandidátní řešení $\rightarrow$ řetězce bitů.

Základní křížení:

Příklad

Budeme hledat maximum funkce:

Náhodně vygenerujeme osm řetězců délky 8, které kódují čísla z intervalu $\langle 0, 1 \rangle$ jako odpovídající binární číslo vydělené 255.

Ohodnotíme jejich kvalitu f :

1.	11110011	$f(243/255) \approx 1.794$
2.	01010101	$f(85/255) \approx 8.889$
3.	00011101	$f(29/255) \approx 4.032$
4.	00111001	$f(57/255) \approx 6.943$
5.	01100000	$f(96/255) \approx 9.390$
6.	10000011	$f(131/255) \approx 9.992$
7.	00000111	$f(7/255) \approx 1.068$
9.	11111000	$f(248/255) \approx 1.068$

Naším cílem je, aby algoritmus na základě znalostí kvality řetězců vytvořil novou generaci, tak aby

- ▶ se na jejím složení více podílely silnější řetězce,
- ▶ a méně nebo vůbec slabší řetězce

Mechanismus tvorby nové generace se děje ve třech krocích:

Reprodukce

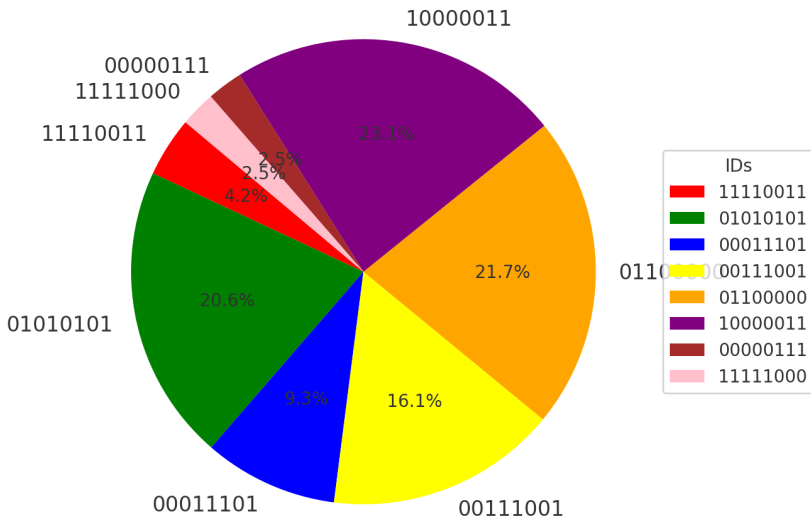
Do nové generace se kopírují řetězce ze staré generace.

Čím je řetězec lepší, tím větší je pravděpodobnost, že bude do nové generace okopírován.

Základní způsob: výběr pomocí vážené rulety

řetězec	$f(x)$	pst
11110011	1.794	4.16
01010101	8.889	20.59
00011101	4.032	9.34
00111001	6.943	16.08
01100000	9.390	21.75
10000011	9.992	23.14
00000111	1.068	2.47
11111000	1.068	2.47

Pie Chart with Probabilities

Ruletu tedy $8\times$ roztočíme a získáme tak novou generaci.
Získaná generace bude vypadat třeba takto:

1.	00111001	$f(57/255)$	≈ 6.943
2.	01010101	$f(85/255)$	≈ 8.889
3.	01010101	$f(29/255)$	≈ 8.889
4.	10000011	$f(57/255)$	≈ 9.992
5.	01100000	$f(96/255)$	≈ 9.390
6.	10000011	$f(131/255)$	≈ 9.992
7.	00000111	$f(7/255)$	≈ 1.068
9.	01100000	$f(96/255)$	≈ 9.390

Sice výrazný nárůst průměrné kvality ($5.397 \rightarrow 8.069$), ale:

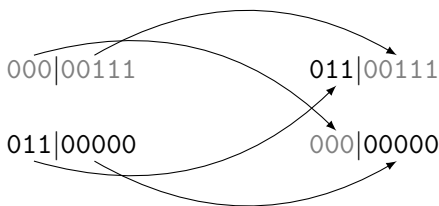
- ▶ Nemáme žádné nový řetězec (oproti výchozí populaci).
- ▶ Máme tam duplikované řetězce.

Křížení (Crossover)

Hlavní myšlenka: Křížení umožňuje výměnu genetické informace mezi řetězci, což zajišťuje kombinaci vlastností obou rodičů.

Postup:

- ▶ Z populace náhodně vybereme dva **řetězce** (rodiče).
- ▶ Tyto dva řetězce slouží jako **rodiče** pro vytvoření potomků.
- ▶ Každý **potomek** obsahuje část genetické informace od každého z rodičů.
- ▶ **Rozdělovací bod (crossover point):** Určuje, kde se genetická informace mezi rodiči dělí.

$$f(00000000) = 0$$

$$f(01100111) = 9.631$$

Pravděpodobnost křížení

Ke křížení dvou vybraných řetězců nedochází vždy.

Pravděpodobnost křížení (*crossover rate*) určuje, jak často k této operaci dojde. Typická hodnota: $p = 0.6$.

Postup:

- ▶ S pravděpodobností p ($p = 0.6$) proběhne křížení: Potomci vzniklí z křížení se zařadí do nové generace.
- ▶ S pravděpodobností $1 - p$ ($1 - 0.6 = 0.4$): Do nové generace přecházejí **nezměněné** řetězce rodičů.

Význam:

Náhodná pravděpodobnost křížení umožňuje:

- ▶ **Zachování kvalitních řešení:** Dobré řetězce zůstávají nezměněny.
- ▶ **Genetickou diverzitu:** Křížení kombinuje vlastnosti rodičů.

1. 00111011 $f(59/255) \approx 7.114$
2. 01010101 $f(85/255) \approx 8.889$
3. 01010000 $f(80/255) \approx 8.612$
4. 10000011 $f(57/255) \approx 9.992$
5. 01100101 $f(96/255) \approx 9.390$
6. 10000001 $f(129/255) \approx 9.999$
7. 00000000 $f(0/255) \approx 0.000$
9. 01100111 $f(103/255) \approx 9.631$

Mutace

Hlavní myšlenka: Mutace probíhá s **nízkou pravděpodobností** (např. $p = 0.001$) a slouží k zavedení genetické variability do populace.

Postup:

- ▶ Každý řetězec v generaci procházíme postupně, bit po bitu.
- ▶ Pro každou pozici (bit) s pravděpodobností p zaměníme 1 za 0 nebo 0 za 1.

Význam mutace:

- ▶ Zabraňuje předčasné konvergenci k lokálnímu minimu.
- ▶ Umožňuje objevování nových oblastí v prostoru řešení.

Schémata a kódování

Schémata: Schéma lze chápat jako **šablonu**, která popisuje podmnožinu všech možných řetězců dané délky.

Vlastnosti schématu:

- ▶ Schéma má stejnou délku jako řetězce v populaci.
- ▶ Obsahuje symboly 0, 1, *.
- ▶ Symbol * zastupuje libovolnou hodnotu (0 nebo 1).

Význam: Schémata umožňují efektivně analyzovat a sledovat vlastnosti podmnožin řetězců během evolučního procesu.

Příklad schématu

Example

Schéma řetězce délky 8 může vypadat například takto: ****1*0010**.

Podmínka shody: Řetězec odpovídá schématu, pokud se shodují všechny **určené pozice**, tj. ty, kde se ve schématu nachází 0 nebo 1.

Příklad: Se schématem ****1*0010** se shodují následující řetězce:

00100010

00110010

01100010

10100010

01110010

10110010

11100010

11110010

Kvalita schématu v generaci

Definice: Kvalita schématu v generaci je definována jako **průměr fitness všech řetězců** v generaci, které odpovídají danému schématu.

Příklad: Vezměme si generaci po křížení s následujícími řetězci a jejich fitness:

#	Řetězec	Normalizovaná hodnota	Fitness f
1	00111011	59/255	7.114
2	01010101	85/255	8.889
3	01010000	80/255	8.612
4	10000011	57/255	9.992
5	01100101	96/255	9.390
6	10000001	129/255	9.999
7	00000000	0/255	0.000
8	01100111	103/255	9.631

Schéma: Uvažujme schéma 0101****.

V generaci jsou reprezentovány dvěma řetězci: 01010101
a 01010000.

Kvalita schématu:

$$\text{Kvalita} = \frac{8.889 + 8.612}{2} = 8.751$$

Význam: Kvalita schématu umožňuje sledovat, jak efektivně dané podmnožiny řešení přispívají k optimalizaci.

Změna optimalizované funkce

Uvažujme změnu funkce tak, že se její hodnota liší pouze v bodě 10000000 (odpovídajícím $x = 128/255$):

$$y = \begin{cases} 12 & \text{pro } x = \frac{128}{255}, \\ 40(x - x^2) & \text{jinak.} \end{cases}$$

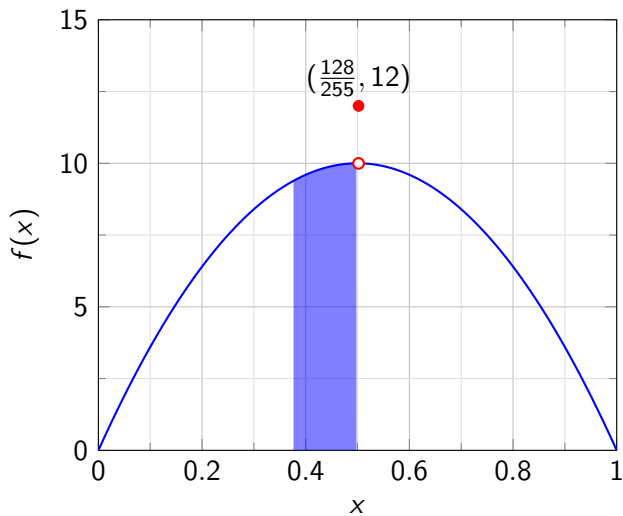
Předchozí stav: V původní funkci měly body 01111111 a 10000000 stejnou kvalitu a reprezentovaly maximum (v rámci diskretizace).

Po změně:

- ▶ Hodnota funkce pro 10000000 byla zvýšena na 12.
- ▶ 10000000 nyní představuje **nové globální maximum**.

Důsledek: Tato změna ovlivní průběh optimalizace, protože řetězce blízké 10000000 budou pravděpodobně preferovány evolučním algoritmem.

Naše situace:

Dominance schématu 011*****

V našem kódování může nastat situace, kdy se většina řetězců v generaci shoduje se schématem 011*****.

Proč? Toto schéma reprezentuje **množinu velmi silných řetězců**:

- ▶ Nejslabší řetězec odpovídající tomuto schématu: 01100000, kde $f(01100000) = 9.390$.
- ▶ Průměrná kvalita všech řetězců odpovídajících schématu: 9.790.

Problém: Je velmi nepravděpodobné, že bychom z takové generace získali řetězec 10000000.

Potřeba mutace: Museli bychom zmutovat první 0 řetězce, čímž bychom získali řetězec odpovídající schématu 111*****.

Ale...

Problém mutace směrem k 111*****

Pokud bychom zmutovali první 0, získali bychom řetězec odpovídající schématu 111*****.

Problém:

- ▶ **Nejsilnější řetězec** ve schématu 111*****: kvalita 4.272.
- ▶ **Průměrná kvalita** řetězců v tomto schématu: 2.231.

Důsledek:

- ▶ Řetězec odpovídající schématu 111***** **téměř nemá šanci přežít selekci** kvůli nízké kvalitě ve srovnání se silnějšími řetězci v generaci.
- ▶ Naopak, **řetězec** 01111111 je pravděpodobnější volbou, protože odpovídá silnému schématu 011*****.

Pozorování:

- ▶ Nejlepší řetězec (10000000) a druhý nejlepší řetězec (01111111) jsou **sousední řetězce**.
- ▶ Evoluční algoritmus má potíže přejít z 011***** na 111***** kvůli silné dominanci schématu 011*****.

Problém sousedních silných schémat

Podstata problému: V definičním oboru jsou za sebou dvě **silná schémata**, jejichž řetězce jsou zpravidla vysoce nadprůměrné.

Tato schémata jsou však **protichůdná**:

- ▶ V intervalu $(0.376, 0.5)$ dominuje schéma 011*****.
- ▶ V intervalu $(0.5, 0.624)$ dominuje schéma 100*****.

Důsledek:

- ▶ Pokud se přibližujeme k nejvyšší hodnotě zleva: Generace bude převážně obsahovat řetězce odpovídající schématu 011*****, což znesnadní přechod k 100*****.
- ▶ Pokud se přibližujeme k nejvyšší hodnotě zprava: Generace bude převážně obsahovat řetězce odpovídající schématu 100*****, což **zvyšuje šanci na nalezení nejlepší hodnoty**.

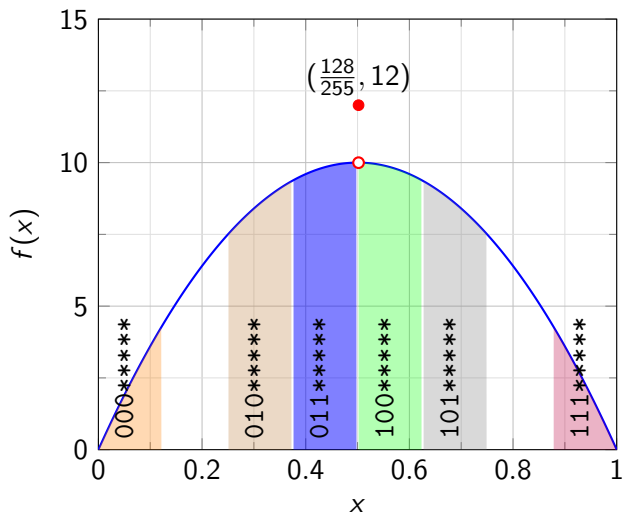
Problém křížení rovnocenných schémat

Situace: Generace může dospět do stavu, kdy jsou řetězce odpovídající dvěma zkoumaným schématům (011***** a 100*****) **rovnoměrně zastoupeny**.

Důsledek křížení:

- ▶ Pokud zkřížíme dva řetězce (každý odpovídá jinému schématu) na první nebo druhé pozici:
  - ▶ Vzniknou dva nové řetězce.
  - ▶ Tito potomci budou **slabší než jejich rodiče**.
- ▶ Nové řetězce budou odpovídat schématům: 101*****, 010*****, 111*****, nebo 000*****.

Důsledek pro optimalizaci: Křížení mezi rovnocennými schématy vede ke **snížení průměrné kvality** generace, což zpomaluje nebo úplně zastavuje pokrok směrem k optimálnímu řešení.

Grayův kód

Vlastnost: Grayův kód zajišťuje, že dva sousední body v prohledávaném prostoru se liší pouze na jediné pozici, což zmenšuje riziko výrazných změn při mutaci nebo křížení.

Konstrukce:

- ▶ První bit Grayova kódu je stejný jako první bit binárního čísla.
- ▶ Každý další bit Grayova kódu je XOR předchozího bitu Grayova kódu a příslušného bitu binárního čísla.

Příklad: Převod binárního čísla 1011 na Grayův kód:

- ▶ **Krok 1:** První bit Grayova kódu je stejný jako první bit binárního čísla.

$$G_1 = B_1 = 1$$

- ▶ **Krok 2:** Další bit Grayova kódu je XOR aktuálního a předchozího bitu binárního čísla:

$$G_2 = B_2 \oplus B_1 = 0 \oplus 1 = 1$$

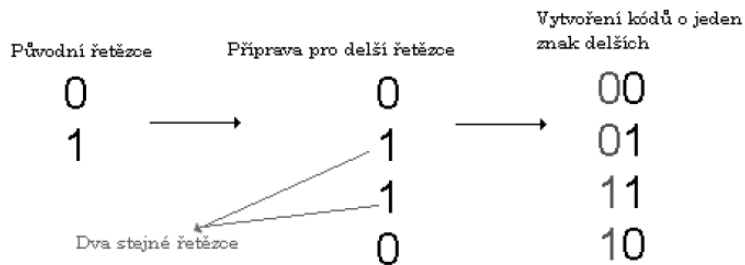
- ▶ **Krok 3:** Pokračujeme XOR dalších bitů:

$$G_3 = B_3 \oplus B_2 = 1 \oplus 0 = 1$$

$$G_4 = B_4 \oplus B_3 = 1 \oplus 1 = 0$$

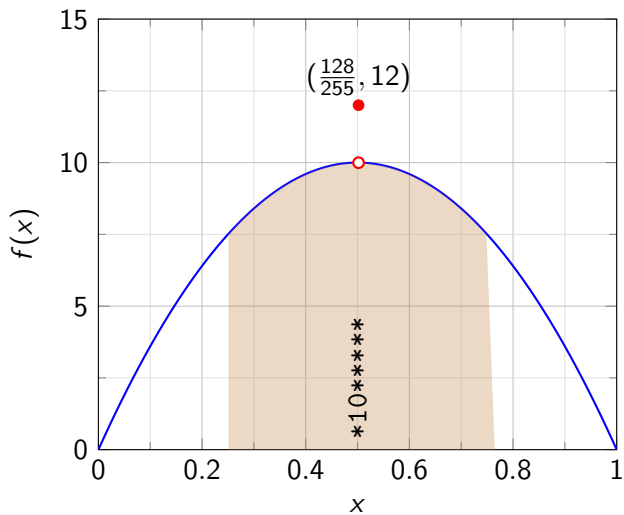
- ▶ **Výsledek:** Grayův kód pro 1011 je 1110.

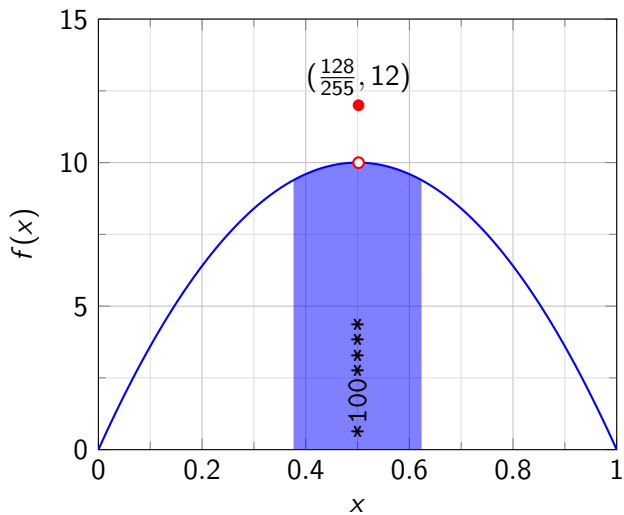
Konstrukce

Rozdíl oproti binárnímu kódu:

				Grayův kód	Binární kód
00	00	000	000	0000	0000
01	01	001	001	0001	0001
11	11	011	011	0011	0010
10	10	010	010	0010	0011
	10	110	110	0110	0100
	11	111	111	0111	0101
	01	101	101	0101	0110
	00	100	100	0100	0111
			100	1100	1000
			101	1101	1001
			111	1111	1010
			110	1110	1011
			010	1010	1100
			011	1011	1101
			001	1001	1110
			000	1000	1111

Elitářství a škálování

Problém: Jedním z problémů v evolučních algoritmech je možnost **ztráty dosud nalezeného maxima**, což zahrnuje i potenciální ztrátu globálního maxima.

Příklad: V našem příkladu s Grayovým kódem:

- ▶ Všechny řetězce odpovídající schématu `*100****` kódují body z intervalu $\langle 0.439, 0.561 \rangle$.
- ▶ Kvalita těchto řetězců se pohybuje v úzkém intervalu $\langle 9.852, 10 \rangle$.

Důsledek:

- ▶ Všechny řetězce mají přibližně stejnou pravděpodobnost výběru při selekci.
- ▶ Pokud máme generaci o 100 řetězcích, pravděpodobnost vylosování nejlepšího z nich může být jen o málo vyšší než $1/100$.

Řešení: Elitářství

Elitářství chrání nejlepší nalezená řešení tím, že zajišťuje jejich přežití do další generace bez ohledu na výsledek rulety.

To pomáhá předcházet ztrátě globálního maxima.

Princip:

- ▶ Určíme počet m nejlepších řetězců (**elit**), které automaticky postoupí do další generace.
- ▶ Typicky je $m = 1$.
- ▶ Elity nejsou v tomto kroku ovlivněny křížením ani mutací.

Postup:

- ▶ Ještě před zahájením reprodukce (losování nové generace) se do nové generace zkopíruje m nejlepších řetězců z aktuální generace.
- ▶ Poté probíhá standardní reprodukce, křížení a mutace zbývajících řetězců.

Problém podobné kvality a fitness scaling

Problém:

- ▶ Pokud řetězce kódují body v blízkém okolí maxima a mají **podobnou kvalitu**, algoritmus přestává hledat lepší řešení.
- ▶ Algoritmus se začne **náhodně pohybovat** ve vymezeném okolí maxima.
- ▶ Důvodem je zhruba **rovnoměrné rozdělení pravděpodobností na ruletě**.

Potřeba řešení: Abychom zvýšili šanci na výběr lepších řetězců, potřebujeme **více rozlišovat** mezi řetězci, jejichž kvalita se téměř neliší.

Řešení: Škálování kvality (fitness scaling) Škálování fitness upravuje hodnoty kvality tak, aby:

- ▶ Zvýraznilo rozdíly mezi blízkými hodnotami kvality.
- ▶ Zvýšilo šanci na výběr lepších řetězců.
- ▶ Zabránilo stagnaci v okolí maxima.

Škálování kvality

Idea: Přepočítáme kvality řetězců tak, aby byly rozdíly mezi nimi výraznější, zatímco **zachováme pořadí** mezi lepšími a horšími řešeními.

Lineární škálování: Pro každý řetězec přepočítáme kvalitu podle vztahu:

$$\bar{f} = a + f \cdot b,$$

kde:

- ▶ f je původní kvalita.
- ▶ $\bar{f}$ je naškálovaná kvalita.
- ▶ a, b jsou koeficienty určené podle následujících pravidel:

Podmínky pro a, b :

$$\bar{f}_{\text{avg}} = f_{\text{avg}}, \quad (\text{průměrná kvalita zůstává zachována}),$$

$$\bar{f}_{\text{max}} = C_{\text{mult}} \cdot f_{\text{avg}}, \quad (\text{např. } C_{\text{mult}} = 1.2 \text{ nebo } C_{\text{mult}} = 2).$$

Proč zachování průměru?

Zachování průměrné kvality v generaci zajišťuje stabilitu pravděpodobnosti výběru řetězců a počtu jejich očekávaných potomků.

Důvody:

- ▶ Řetězec s kvalitou **rovnou průměru** (f_{avg}) má pravděpodobnost výběru:

$$P = \frac{1}{n}, \quad \text{kde } n \text{ je počet řetězců v generaci.}$$

- ▶ **Očekávaný počet potomků** takového řetězce v další generaci je 1.
- ▶ Zachování průměru tedy zajišťuje, že řetězce s průměrnou kvalitou si udržují svou důležitost a nejsou neúměrně zvýhodněny ani potlačeny.

Z rovník

$$f_{\text{avg}} = a + f_{\text{avg}} \cdot b$$

$$C_{\text{mult}} \cdot f_{\text{avg}} = a + f_{\text{max}} \cdot b$$

dostaneme

$$a = f_{\text{avg}} \cdot \frac{f_{\text{max}} - C_{\text{mult}} \cdot f_{\text{avg}}}{f_{\text{max}} - f_{\text{avg}}}$$

$$b = \frac{(C_{\text{mult}} - 1) \cdot f_{\text{avg}}}{f_{\text{max}} - f_{\text{avg}}}$$

V našem příkladu:

Nechť je generace ve stádiu, kdy se všechny řetězce shodují se schématem *100****.

řetězec	kvalita	úsek na ruletě (procenta)
01001000	9.852	12.401
01001111	9.932	12.501
01000011	9.996	12.582
11000111	9.991	12.563
11000101	9.974	12.554
11001010	9.904	12.466
11001000	9.852	12.401
11001100	9.956	12.532

Koeficienty pro škálování:

$$f_{\text{avg}} = 9.931 \quad f_{\text{max}} = 9.996 \quad a = -292.94 \quad b = 30.5 \quad C_{\text{mult}} = 1.2$$

řetězec	kvalita	úsek na ruletě (procenta)
01001000	7.525	9.472
01001111	9.965	12.543
01000011	11.917	15.000
11000111	11.460	14.425
11000101	11.246	14.155
11001010	9.111	11.468
11001000	7.525	9.472
11001100	10.697	13.465

Může se stát, že po škálování dostaneme záporné kvality některých řetězců.

Možnosti:

- ▶ Neškálovat.
- ▶ Určit a , b tak, aby nejmenší kvalita byla 0.

Teorie genetických algoritmů

Hlavní otázka: Jak genetický algoritmus dokáže najít dobrá řešení problému bez přímé znalosti struktury zkoumaného problému?

Genetický algoritmus pracuje se **schématy**, která popisují podmnožiny řešení, a zachovává kvalitní schémata prostřednictvím selekce, křížení a mutací.

Schémata a určené pozice

Vliv určených pozic: Čím více má schéma **určených pozic**, tím méně řetězců se s ním může shodovat.

Počet řetězců odpovídajících schématu závisí také na **rozložení určených pozic**.

Příklad:

- ▶ Pokud křížíme řetězec odpovídající schématu 1*****1 s jiným řetězcem, který:
  - ▶ Neshoduje se ani s 1*****, ani s *****1,
  - ▶ **Výsledek:** Žádný z potomků se neshoduje se schématem 1*****1.
- ▶ Pokud křížíme řetězec odpovídající schématu *****11 s jiným řetězcem, který:
  - ▶ Neshoduje se ani s *****1, ani s *****1*,
  - ▶ **Výsledek:** Pravděpodobnost shody potomka se schématem *****11 je $\frac{5}{6}$.

Délka a řád schématu

Definice:

- ▶ **Délka schématu** ($\delta(H)$): Vzdálenost mezi **první** a **poslední** určenou pozicí schématu.
- ▶ **Řád schématu** ($o(H)$): Počet **určených pozic** (pozic obsahujících 0 nebo 1) ve schématu.

Příklad:

- ▶ Mějme schéma $H = 01**1***$.
- ▶ První určená pozice: 1 (obsahuje 0).
- ▶ Poslední určená pozice: 5 (obsahuje 1).
- ▶ Počet určených pozic: 3 (0, 1, 1).

Výpočty:

$$\delta(H) = 5 - 1 = 4, \quad o(H) = 3$$

Přežití schématu v generaci

Otázka: Jak se bude v generaci měnit počet řetězců odpovídajících schématu H během jednoho kroku genetického algoritmu?

Označení:

- ▶ $m(H, t)$: Počet řetězců odpovídajících schématu H v generaci po t -tém kroku.
- ▶ $A(t)$: Populace po t -tém kroku genetického algoritmu.

Cíl: Zkoumat očekávaný počet řetězců $m(H, t + 1)$, které odpovídají schématu H , v generaci $(t + 1)$.

Hlavní vlivy: Počet $m(H, t + 1)$ závisí na:

- ▶ **Selekci:** Pravděpodobnost výběru řetězců odpovídajících H .
- ▶ **Křížení:** Pravděpodobnost, že řetězce odpovídající H zůstanou zachovány po křížení.
- ▶ **Mutaci:** Pravděpodobnost, že řetězec odpovídající H nebude mutací zničen.

Reprodukce a očekávaný počet řetězců

Pravděpodobnost výběru řetězce: Pravděpodobnost výběru i -tého řetězce při reprodukci je dána vztahem:

$$p_i = \frac{f_i}{\sum f_i},$$

kde:

- ▶ f_i je kvalita i -tého řetězce,
- ▶ $\sum f_i$ je součet kvalit všech řetězců v generaci.

Očekávaný počet řetězců shodujících se se schématem H :

Po reprodukci z generace $A(t)$ je očekávaný počet řetězců odpovídajících schématu H :

$$m(H, t + 1) = m(H, t) \cdot n \cdot \frac{f(H)}{\sum f_j}$$

$$m(H, t + 1) = m(H, t) \cdot n \cdot \frac{f(H)}{\sum f_j},$$

kde:

- ▶ $m(H, t)$ je počet řetězců odpovídajících H v generaci t ,
- ▶ n je celkový počet řetězců v generaci,
- ▶ $f(H)$ je průměrná kvalita řetězců odpovídajících schématu H ,
- ▶ $\sum f_j$ je součet kvalit všech řetězců v generaci.

Význam: Tento vzorec určuje, jak reprodukce ovlivňuje zachování kvalitních schémat mezi generacemi.

Příklad: Pokud máme:

- ▶ $m(H, t) = 10$, $n = 100$, $f(H) = 8$, $\sum f_j = 500$,

pak očekávaný počet v generaci $t + 1$ je:

$$m(H, t + 1) = 10 \cdot 100 \cdot \frac{8}{500} = 16.$$

Změna počtu řetězců během reprodukce

Průměrná kvalita řetězce: Průměrnou kvalitu v generaci lze vypočítat jako:

$$\bar{f} = \frac{\sum f_j}{n},$$

kde $\sum f_j$ je součet kvalit všech řetězců a n je velikost generace.

Přepsaný vzorec: Pomocí průměrné kvality lze přepsat vzorec pro očekávaný počet řetězců:

$$m(H, t + 1) = m(H, t) \cdot \frac{f(H)}{\bar{f}},$$

kde:

- ▶ $f(H)$ je průměrná kvalita schématu H v generaci,
- ▶ $\bar{f}$ je průměrná kvalita všech řetězců v generaci.

Význam:

- ▶ Schémata s **nadprůměrnou kvalitou** ($f(H) > \bar{f}$) budou mít v nové generaci **více** jedinců.
- ▶ Schémata s **podprůměrnou kvalitou** ($f(H) < \bar{f}$) budou mít v nové generaci **méně** jedinců.
- ▶ Reprodukce postupně **odstraňuje schémata s nízkou kvalitou**.

Příklad: Pokud:

- ▶ $m(H, t) = 10$, $f(H) = 9.0$, $\bar{f} = 8.0$,

pak:

$$m(H, t+1) = 10 \cdot \frac{9.0}{8.0} = 11.25 \quad (\text{více jedinců díky nadprůměrné kvalitě}).$$

Růst a pokles počtu řetězců

Otázka: Jak rychle roste počet řetězců odpovídajících **silným schémátům** a klesá počet řetězců odpovídajících **slabým schémátům**?

Předpoklad: Mějme schéma H , jehož kvalita v generaci je:

$$f(H) = \bar{f} + \bar{f} \cdot c,$$

kde:

- ▶ $\bar{f}$ je průměrná kvalita v generaci,
- ▶ c je konstanta, která vyjadřuje relativní odchylku kvality schématu od průměru ($c > 0$ pro silná schémata, $c < 0$ pro slabá schémata).

Za tohoto předpokladu lze očekávaný počet řetězců přepsat jako:

$$m(H, t + 1) = m(H, t) \cdot \frac{\bar{f} + \bar{f} \cdot c}{\bar{f}} = (1 + c) \cdot m(H, t).$$

Obecný vztah: Pokud začneme s $m(H, 0)$ řetězcí v čase $t = 0$, dostáváme:

$$m(H, t) = m(H, 0) \cdot (1 + c)^t,$$

kde:

- ▶ $c > 0$ znamená exponenciální růst (silná schémata),
- ▶ $c < 0$ znamená exponenciální pokles (slabá schémata).

Růst řetězců shodujících se se schématem

Geometrická řada: Očekávaný počet řetězců shodujících se se schématem H po t krocích:

$$m(H, t) = m(H, 0) \cdot (1 + c)^t,$$

je **geometrická řada** s kvocientem $(1 + c)$. Při $c > 0$ pozorujeme **exponenciální růst**.

Omezení růstu:

- ▶ Růst počtu řetězců odpovídajících schématu nemůže být neomezený, protože kapacita generace je fixní.
- ▶ Pokud schéma zaplní většinu generace, jeho **průměrná kvalita** se začne blížit průměrné kvalitě celé generace.
- ▶ Jakmile $f(H) \approx \bar{f}$, koeficient c klesá k nule, což zastaví exponenciální růst.

Křížení a jeho vliv na schémata

Vliv křížení: Křížení má **destruktivní vliv** na schémata, protože může narušit určené pozice, které schéma definují.

Pokud křížíme:

- ▶ řetězec A , který odpovídá schématu H ,
- ▶ řetězec B , který neodpovídá schématu H ,

pak může nastat situace, kdy žádný z potomků neodpovídá schématu H .

Podmínky, kdy se schéma H nezachová:

- ▶ Křížení probíhá v místě, které má na **obou stranách určené pozice** schématu H .
- ▶ Části řetězce B (na levé i pravé straně od místa křížení) se neshodují s určenými pozicemi schématu H .

Ilustrace: Schéma $H = 1***0***1$:

- ▶ Řetězec $A = 10100111$ odpovídá schématu H .
- ▶ Řetězec $B = 01111010$ neodpovídá schématu H .
- ▶ Křížení vytvoří potomky, kteří neodpovídají H .

Náchylnost schémat ke ztrátě při křížení

Vliv délky schématu: Některá schémata jsou **více náchylná ke ztrátě** při křížení, zejména pokud mají **větší délku**.

Příklad:

- Mějme schémata:

$$H_1 = *1***0**, \quad H_2 = ***01***,$$

a řetězec $A = 11001010$, který odpovídá oběma schématům.

- Řád obou schémat je stejný:

$$o(H_1) = o(H_2) = 2.$$

Křížení:

- Schéma H_2 : K jeho ztrátě může dojít pouze při křížení mezi čtvrtou a pátou pozicí.
- Schéma H_1 : K jeho ztrátě může dojít při křížení na **čtyřech různých místech**.

Důsledek: Schéma H_1 je náchylnější ke ztrátě, protože jeho **velká délka** ($\delta(H_1) = 7$) zvyšuje pravděpodobnost narušení určených pozic.

Závěr: Délka schématu ($\delta(H)$) má zásadní vliv na jeho pravděpodobnost přežití při křížení.

Pravděpodobnost ztráty schématu při křížení

Definice: Máme řetězec A , který odpovídá schématu H . Zkoumáme pravděpodobnost p_d , že po křížení A s jiným řetězcem nevznikne žádný potomek, který by odpovídal schématu H .

Vzorec:

$$p_d \leq \frac{\delta(H)}{\ell - 1},$$

kde:

- ▶ $\delta(H)$ je délka schématu (vzdálenost mezi první a poslední určenou pozicí),
- ▶ ℓ je délka řetězce.

Pravděpodobnost, že aspoň jeden potomek odpovídá schématu H , je:

$$1 - p_d.$$

Pravděpodobnost přežití schématu

Pravděpodobnost přežití:

Uvažujme, že ke křížení dochází s pravděpodobností p_c .
Pravděpodobnost, že schéma H přežije v aspoň jednom z potomků, je:

$$p_s \geq 1 - p_c \cdot \frac{\delta(H)}{\ell - 1}.$$

Interpretace:

- ▶ Čím menší je $\delta(H)$ (délka schématu), tím vyšší je pravděpodobnost přežití schématu.
- ▶ Pravděpodobnost přežití klesá s rostoucí pravděpodobností křížení p_c .

Odhad počtu řetězců v generaci

Očekávaný počet řetězců: Počet řetězců odpovídajících schématu H v generaci $A_c(t + 1)$ lze odhadnout:

$$m(H, t + 1) \geq m(H, t) \cdot \frac{f(H)}{\bar{f}} \cdot \left[1 - p_c \cdot \frac{\delta(H)}{\ell - 1} \right],$$

kde:

- ▶ $\frac{f(H)}{\bar{f}}$: Exponenciální růst díky nadprůměrné kvalitě schématu.
- ▶ $1 - p_c \cdot \frac{\delta(H)}{\ell - 1}$: Pravděpodobnost přežití schématu při křížení.

Závěr: Schémata s nadprůměrnou kvalitou a malou délkou

Takže:

- ▶ Schémata s nadprůměrnou kvalitou mají díky reprodukci **exponenciální růst**.
- ▶ Pravděpodobnost přežití schématu při křížení klesá s rostoucí délkou $\delta(H)$.
- ▶ Kombinace nadprůměrné kvality a relativně malé délky zajišťuje úspěšnost schématu v generaci.

Schémata s **nadprůměrnou kvalitou** a **relativně malou délkou** jsou nejúspěšnější při reprodukci a křížení.

Mutace a její vliv na schémata

Princip:

- ▶ Každá pozice v řetězci je změněna mutací s pravděpodobností p_m .
- ▶ Pravděpodobnost, že ke změně nedojde, je $1 - p_m$.

Vliv na schéma:

- ▶ Mějme řetězec A , který odpovídá schématu H .
- ▶ Počet určených pozic schématu H je $o(H)$.
- ▶ Pokud dojde ke změně v některé z těchto $o(H)$ pozic, řetězec A již nebude odpovídat schématu H .

Pravděpodobnost přežití schématu: Pravděpodobnost, že řetězec A bude po mutaci stále odpovídat schématu H , je:

$$p_s = (1 - p_m)^{o(H)},$$

kde:

- ▶ $1 - p_m$: Pravděpodobnost, že jedna pozice nebude změněna.
- ▶ $o(H)$: Počet určených pozic schématu.

Vliv mutace na nerovnost přežití schématu

Aproximace pro malé hodnoty p_m : Pro velmi malé hodnoty pravděpodobnosti mutace p_m lze výraz:

$$(1 - p_m)^{o(H)} \approx 1 - o(H) \cdot p_m.$$

Upravená nerovnost: Přidáním vlivu mutace se nerovnost pro očekávaný počet řetězců mění na:

$$m(H, t + 1) \geq m(H, t) \cdot \frac{f(H)}{\bar{f}} \cdot \left[1 - p_c \cdot \frac{\delta(H)}{\ell - 1} \right] \cdot [1 - o(H) \cdot p_m].$$

$$m(H, t + 1) \geq m(H, t) \cdot \frac{f(H)}{\bar{f}} \cdot \left[1 - p_c \cdot \frac{\delta(H)}{\ell - 1} \right] \cdot [1 - o(H) \cdot p_m].$$

Kde:

- ▶ $\frac{f(H)}{\bar{f}}$: Exponenciální růst díky nadprůměrné kvalitě schématu.
- ▶ $1 - p_c \cdot \frac{\delta(H)}{\ell - 1}$: Pravděpodobnost přežití schématu při křížení.
- ▶ $1 - o(H) \cdot p_m$: Pravděpodobnost přežití schématu při mutaci.

Nadprůměrná schémata s:

- ▶ **malou délkou** $\delta(H)$ (nižší riziko ztráty při křížení),
- ▶ **malým řádem** $o(H)$ (nižší riziko ztráty při mutaci),

mají největší šanci na přežití a exponenciální růst v populaci.

Věta o schématech

Závěr: Z předchozích úvah vyplývá následující důležité tvrzení:

Theorem (Věta o schématech)

Krátká, nadprůměrná schémata s nízkým řádem získávají exponenciální nárůst počtu řetězců v následujících generacích.

Klíčové pojmy:

- ▶ **Krátká:** Schémata s malou délkou $\delta(H)$ (méně náchylná ke ztrátě při křížení).
- ▶ **Nadprůměrná:** Schémata s vysokou relativní kvalitou $\frac{f(H)}{\bar{f}}$.
- ▶ **Nízký řád:** Schémata s malým počtem určených pozic $o(H)$ (nižší riziko ztráty při mutaci).

Stavební bloky: Taková schémata se nazývají **stavební bloky** (**building blocks**) a tvoří základ pro vytváření kvalitnějších řešení v genetických algoritmech.

Příklad stavebního bloku: Schéma $H = *1*0*$ je krátké ($\delta(H) = 4$), má nízký řád ($o(H) = 2$), a pokud je nadprůměrné, bude se exponenciálně šířit v populaci.

Problém dvou-rukého a k -rukého bandity

Problém: Stanovili jsme tvrzení o nárůstu krátkých nadprůměrných schémat, ale zatím jsme nevysvětlili, **proč je tento exponenciální nárůst užitečný.**

Relevance: Odpověď na tuto otázku nám poskytne analogie s problémem **dvou-rukého a k -rukého bandity.**

Zadání problému dvou-rukého bandity:

- ▶ Máme stroj se dvěma pákami.
- ▶ Po zatažení za páku získáme průměrnou výhru:

$$m_1 \quad (\text{první páka}), \quad m_2 \quad (\text{druhá páka}).$$

- ▶ Hodnoty m_1 a m_2 jsou neznámé.
- ▶ Máme N pokusů.

Cíl: Navrhnout strategii tahání za páky, která maximalizuje celkovou výhru.

Výzva: Musíme **vyvážit průzkum (exploration)** nových možností a **exploataci (exploitation)** páky, která se zdá být výnosnější.

Strategie průzkumu a exploatace

Předpoklad: Pokud $m_1 > m_2$, tedy průměrný zisk z první páky je větší než z druhé, je pro nás výhodnější tahat za první páku.

Výzva: Na začátku hry nevíme, která páka je lepší. Musíme zvolit strategii, která vyváží:

- ▶ **Průzkum (exploration):** Vyzkoušet obě páky, abychom zjistili jejich průměrné zisky.
- ▶ **Exploataci (exploitation):** Soustředit se na lepší páku pro maximalizaci zisku.

Příklad strategie: Rozdělíme naše pokusy:

- ▶ Prvních $2 \cdot \ell$ pokusů použijeme pro průzkum: ℓ pokusů na každé páce.
- ▶ Zbývajících $N - 2 \cdot \ell$ pokusů použijeme na páku, která dosud dala vyšší průměrnou výhru.

Klíčová otázka: Jak zvolit hodnotu ℓ ?

- ▶ **Menší ℓ :** Rychle přejdeme k exploataci, ale riskujeme, že určíme lepší páku nesprávně.
- ▶ **Větší ℓ :** Získáme přesnější informace o páce, ale více pokusů s jistotou věnujeme horší páce.

Cíl: Najít optimální hodnotu ℓ , která vyváží průzkum a exploataci, aby maximalizovala celkový zisk.

Teoretické výsledky pro rozdělení pokusů

Rozdělení pokusů:

- ▶ n^* : Počet pokusů na horší páce.
- ▶ $N - n^*$: Počet pokusů na lepší páce.

Vzorec: Optimální počet pokusů na lepší páce lze přibližně vyjádřit:

$$N - n^* \approx \sqrt{8\pi b^4 \ln(N^2)} \cdot e^{\frac{n^*}{2b^2}},$$

kde:

- ▶ b : Parametr související s rozptylem výher páky.
- ▶ $\ln(N^2)$: Závislost na celkovém počtu pokusů N .

Zjednodušená forma:

$$N - n^* \approx a \cdot e^{c \cdot n^*},$$

kde:

- ▶ $a = \sqrt{8\pi b^4 \ln(N^2)}$ (konstanta závislá na b a N),
- ▶ $c = \frac{1}{2b^2}$ (rychlost růstu v závislosti na n^*).

Genetický algoritmus jako mnoho k -rukých banditů

Pozorování: Genetický algoritmus lze interpretovat jako řešení mnoha problémů k -rukého bandity, kde každé schéma odpovídá jedné „páče“.

Zadání k -rukého bandity:

- ▶ Máme stroj s k pákami.
- ▶ Po zatažení za i -tou páku obdržíme průměrnou výhru m_i .
- ▶ Hodnoty m_i jsou neznámé.
- ▶ Máme n pokusů.

Cíl: Maximalizovat celkovou výhru taháním za páky.

Relevance pro genetické algoritmy:

- ▶ Každé **schéma** odpovídá jedné „páče“.
- ▶ Průměrná výhra m_i odpovídá **kvalitě schématu**.
- ▶ Počet tahů za páku odpovídá **počtu řetězců odpovídajících schématu**.

Exponenciální nárůst: I u k -rukého bandity je žádoucí dosáhnout **exponenciálního nárůstu** pokusů u nejlepších pák, protože to odpovídá šíření kvalitních schémat v genetickém algoritmu.